

УДК 53(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/pet-2021-2-2>

Ніна ГОЛОВІНА

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри експериментальної фізики, інформаційних та освітніх технологій, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

Григорій КОБЕЛЬ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри експериментальної фізики, інформаційних та освітніх технологій, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

Олександр МАРТИНЮК

доктор педагогічних наук, професор кафедри експериментальної фізики, інформаційних та освітніх технологій, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

Бібліографічний опис статті: Головіна, Н., Кобель, Г., Мартинюк, О. (2021) Пам'яті Леоніда Романовича Калапуши. *Фізика та освітні технології*, 2, 11–15, doi: <https://doi.org/10.32782/pet-2021-2-2>

ПАМ'ЯТІ ЛЕОНІДА РОМАНОВИЧА КАЛАПУШИ

Висвітлено життєвий шлях та досягнення відомого педагога, одного із засновників фізичної науки на Волині Леоніда Романовича Калапуши. Сім'я, навчання у школі та інституті. Учителювання у звичайній школі Володимир-Волинського та участь у роботі виставки досягнень народного господарства у Москві та медалі виставки. Захист дисертації та отримання звання кандидата педагогічних наук. Створення кафедри фізики у Волинському державному педагогічному інституті. Завідувач кафедри. Звання професора. Учні та послідовники. Леонід Романович – великий організатор науки, керівник наукової школи: «Дидактичні функції методів фізичної науки». Науковий доробок. Звання Заслуженого працівника освіти України, Заслуженого професора ВНУ імені Лесі Українки, відмінника освіти України. Медалі та грамоти за багаторічну педагогічну та організаційно-методичну діяльність. Декан педагогічного факультету. Зразок дисциплінованості, відповідального ставлення до роботи, компетентного керівника, який вміє працювати сам, брати на себе відповідальність, зорганізувати колектив і успішно працювати у колективі. Особисті якості людини, громадянина, керівника, учителя, сім'янина. Еталон пунктуальності. Підбір та навчання персоналу.

Ключові слова: життєвий шлях, наукова діяльність, основні результати, наукова школа, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Nina HOLOVINA

Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor of the Department of Experimental Physics, Information and Educational Technologies, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Volya Ave., Lutsk, Ukraine, 43025

Gryhoriy KOBEL

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Experimental Physics, Information and Educational Technologies, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Volya Ave., Lutsk, Ukraine, 43025

Oleksandr MARTYNIUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Experimental Physics, Information and Educational Technologies, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Volya Ave., Lutsk, Ukraine, 43025

To cite this article: Holovina, N., Kobel, G., Martyniuk, O. (2021) Pamiati Leonida Romanovycha Kalapushy [In the Commemoration to Leonid Romanovych Kalapusha]. *Physics and educational technology*, 2, 11–15, doi: <https://doi.org/10.32782/pet-2021-2-2>

IN THE COMMEMORATION TO LEONID ROMANOVYCH KALAPUSHA

The life path and achievements of the famous teacher, one of the founders of physical science in Volyn Leonid Romanovich Kalapusha are highlighted. Family, school and college. Teaching in the ordinary school of Volodymyr-Volynsky and participation in the exhibition of achievements of the national economy in Moscow and the medal of the exhibition. Defense of the dissertation and obtaining the title of candidate of pedagogical sciences. Establishment of the Department of Physics at the Volyn State Pedagogical Institute. Head of Department. The title of professor. Students and followers. Leonid Romanovich – a great organizer of science, head of the scientific school: “Didactic functions of methods of physical science”. Scientific achievements. The title of Honored Worker of Education of Ukraine, Honored Professor of Lesya Ukrainka University, Honored Worker of Education of Ukraine. Medals and diplomas for many years of pedagogical and organizational and methodological activities. Dean of the Faculty of Education. An example of discipline, responsible attitude to work, a competent leader who knows how to work alone, take responsibility, organize the team and work successfully in a team. Personal qualities of a person, a citizen, a leader, a teacher, a family man. Punctuality standard. Personnel selection and training.

Key words: life path, scientific activity, main results, scientific school, Lesya Ukrainka Volyn National University.

У цьому році виповнюється 90 років від народження Леоніда Романовича Калапуши, відомого науковця, фізика-методиста, професора, кандидата педагогічних наук, заслуженого працівника освіти України, завідувача кафедри загальної фізики та методики викладання фізики Волинського національного університету імені Лесі Українки. Він народився 15 грудня 1930 року у с. Топільне Рожищенського району Волинської області. Батьки Леоніда Романовича були простими селянами, однак родина їхня була у селі шанованою і авторитетною, тому що у сім'ї цінувалась освіта і грамотність. А односельчани з села Топільне шанобливо називали Леоніда Романовича академіком.

Закінчив у 1951 році Рожищенську школу № 1 із срібною медаллю. На формування уподобань юнака мали величезний вплив відомі в області вчителі: математики – І. Тоцький, фізики – Т. Чернобабенко, директор школи – І. Олейников. Леонід Романович був їх гордістю, прикладом для наслідування всім наступним учням школи.

До Луцького вчительського інституту на фізико-математичний факультет його прийняли без екзаменів. Починаючи з другого курсу – Сталінський стипендіат. Педагогічну діяльність Л. Р. Калапуша розпочав у 1955 році, після закінчення з відзнакою інституту. Отримав направлення у Володимир-Волинську середню школу. Працював вчителем фізики, заступником директора. Разом з його вихованцями багато займались технічною творчістю,

зробили власну радіостанцію. Налагодили зв'язок з усім Союзом. Прилади, розроблені спільно з учнями, були у Москві на виставці досягнень народного господарства, у павільйоні юннатів і отримали медалі виставки. У 1961 році запрошений на роботу на кафедру фізики до рідного вишу. У 1963 році вступив до аспірантури Київського педагогічного інституту ім. М. Горького. 1966 року захистив кандидатську дисертацію «Використання методу моделювання при вивченні шкільного курсу фізики», (13.00.02 – теорія і методика навчання фізики). З 1968 року – незмінний завідувач кафедри фізики. З 1969 року – доцент.

Кафедра, яка починалася з трьох кабінетів, під керівництвом Л.Р. Калапуши росла і кадрово, і матеріально. Пізніше, з часу збудування корпусу № 2, на кафедрі вже було 18 лабораторій, замкнута телевізійна система, кабінет лекційного експерименту, кімната для гурткової роботи студентів. Саме йому належить і керівництво та організація робіт, а частенько і безпосередня праця зі створення матеріальної бази навчальних та науково-дослідних лабораторій. Складно переоцінити особистий внесок Леоніда Романовича у цю справу. На базі кафедри фізики у 1993 році утворився фізичний факультет. Докторську дисертацію Леонід Романович не захищав. У 1988 році за сукупністю наукових праць та після читання лекцій студентам на засіданні Вченої ради Білоруського університету він успішно пройшов експертний захист на предмет присвоєння наукового звання «професор».

Професору Л.Р. Калапуші була притаманна глибока ерудиція у різноманітних аспектах теорії навчання, фізики. Його праці становлять неабиякий інтерес для спеціалістів у галузі дидактики фізики, аспірантів і студентів у науковій та навчальній діяльності, вчителів у їх практичній роботі. Будучи талановитим організатором, він згуртовує навколо себе кращих студентів, молодих науковців, формує колектив однодумців, спонукаючи їх своїм прикладом до творчих пошуків. Його учнями були професор Г.Є. Давидюк, доценти М.С. Богданюк, В.В. Божко, С.А. Полетило, Г.П. Кобель, В.П. Муляр, О.С. Мартинюк та багато інших. Леонід Романович був викладачем високої кваліфікації, який на належному рівні викладав дисципліни для ОКР «бакалавр», «спеціаліст», «магістр»: загальна фізика (механіка), методика навчання фізики, методи фізичної науки, дидактичні функції методів фізичної науки, керував курсовими, дипломними та магістерськими роботами. Постійно співпрацював з Волинським інститутом післядипломної педагогічної освіти, читав лекції вчителям області. Протягом багатьох років голова журі обласних учнівських олімпіад з фізики, автор запропонованих задач.

Величезний досвід Леоніда Романовича став у пригоді, коли його призначили деканом педагогічного факультету. За сім років перебування на посаді пройшли акредитацію і ліцензування три спеціальності: початкове навчання, соціальна та дошкільна педагогіка. Колеги педагогічного інституту сьогодні згадують його як хорошого організатора, людину яка дбала про факультет, показувала приклад і була зразком дисциплінованості, відповідального ставлення до роботи, компетентного керівника, який вмів працювати сам, брати на себе відповідальність, зорганізувати колектив і успішно працювати у колективі.

Науковий здобуток Л.Р. Калапуші складає понад 200 опублікованих наукових і навчально-методичних праць. Серед них 2 монографії, 12 посібників. 5 посібників отримали гриф МОН України, численні статті у багатьох наукових збірниках, вітчизняних та зарубіжних періодичних виданнях.

Під його науковим керівництвом аспірантами підготовлені та захищені чотири кандидатські дисертації з теорії і методики навчання фізики (Г.П. Кобель, В.П. Муляр, О.С. Мартинюк,

В.В. Іллюшко). Відмітимо, що останній працює директором Колонівської ЗОСШ І-ІІІ ступенів, вчитель-методист. А інші працюють на посадах доцента кафедри, яку очолював Л.Р. Калапуша. Вони плідно продовжували науково-методичну співпрацю зі своїм науковим керівником, успішно керують студентами при виконанні курсових, дипломних та магістерських робіт, співпрацюють при виконанні наукової тематики кафедри.

Леонід Романович – великий організатор науки, він керував науковою школою: «Дидактичні функції методів фізичної науки». Основні напрями дослідження наукової школи такі:

- Метод моделювання у розвитку фізичної науки та його дидактичні можливості.
- Експериментальний метод наукового пізнання в науці й у навчальному процесі.
- Розробка та виготовлення експериментальних зразків нових навчальних фізичних приладів.
- Комп'ютерне моделювання фізичних явищ і процесів.
- Історія фізики.

Доробок наукової школи. Досліджено основні дидактичні функції експериментального методу та методу моделювання. Розроблено та виготовлено понад тридцять експериментальних зразків нових навчальних фізичних приладів і моделей. Серед них: різноманітні автоколивальні системи, модель інтерферометра Майкельсона, модель маятника Фуко, модель для вивчення руху молекул речовин у різних агрегатних станах, модель поширення електромагнітних хвиль, модель циклотрона та ін.

Запропоновано основні шляхи використання фізичного, математичного та комп'ютерного моделювання у навчальному процесі з фізики. З теми дослідження опубліковано понад 300 наукових праць, в тому числі: 2 монографії, 16 навчально-методичних посібників, проведено три Всеукраїнські науково-практичні конференції. Сповнений творчих задумів Л.Р. Калапуша разом з колегами до останнього дня працював над завершенням посібників для студентів, підручників, монографій.

Наукове керівництво захищеними **дисертаційними роботами:**

- Кобель Г.П. «Моделювання як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках

фізики (на матеріалі молекулярної фізики)» (1995 р.);

– Іллюшко В.В. «Експериментальний метод наукового пізнання як засіб формування творчої активності учнів на уроках фізики» (1997 р.);

– Муляр В.П. «Засоби нових інформаційних технологій у вивченні питань квантової фізики у середній школі» (1998 р.);

– Мартинюк О.С. «Засоби сучасної електроніки та комп'ютерної техніки у навчальному експерименті з фізики» (1999 р.);

– Савош В.О. «Формування самостійної пізнавальної діяльності старшокласників на уроках фізики засобами методу моделювання» (готує до захисту).

Підручники і посібники:

1. Моделювання у викладанні фізики в школі. К. : Рад. Школа, 1968. 124 с.

2. Нові шкільні саморобні прилади з фізики. Львів : Каменяр, 1969. 156 с. (Співавтори: Жила О.І., Церковницький С.О.).

3. Експериментальні роботи з фізики з елементами наукових досліджень для учнів середньої школи. Луцьк. 1978. 36 с. (Співавтор Давидюк Г.Є.).

4. Моделювання у вивченні фізики : монографія. К. : Рад. Школа, 1982. 160 с.

5. Деякі шляхи підвищення ефективності шкільного фізичного експерименту : метод. посіб. Луцьк. 1987. 86 с. (Співавтор Жила О.І.).

6. Формування творчої активності учнів у навчальному процесі з фізики : метод. посіб. Луцьк. 1988. 86 с. (Співавтори Жила О.І., Давидюк Г.Є.).

7. Підвищення ефективності шкільного фізичного експерименту : навч. посіб. К. : Рад. Школа, 1990. 160 с. (Співавтор Мірошніченко І.Г.).

8. Посібник для лабораторних робіт з квантової фізики. Луцьк. 1993. 104 с. (Співавтор Давидюк Г.Є.).

9. Моделювання у вивченні молекулярної фізики : навч. посіб. Луцьк : Вежа, 1994. 50 с. (Співавтор Кобель Г.П.).

10. Моделювання у процесі розв'язування задач з фізики : навч. посіб. Луцьк : Вежа, 1997. 72 с. (Співавтори Кобель Г.П., Швай О.Л.).

11. Навчальний фізичний експеримент у системі сучасних педагогічних технологій : навч. посіб. з грифом МОН України. Луцьк : Вежа, 2002. 204 с. (Співавтори Мартинюк О.С., Мірошніченко І.Г.).

12. Комп'ютерне моделювання фізичних явищ і процесів : навч. посіб. з грифом МОН України. Луцьк : Вежа, 2007. 192 с. (Співавтори Муляр В.П., Федонюк А.А.).

13. Основи методики і техніки навчального фізичного експерименту : навч. посіб. з грифом МОН України. Луцьк : Вежа, 2009. 428 с. (Співавтор Муляр В.П.).

14. Лабораторний практикум із молекулярної фізики й термодинаміки : навч. посіб. з грифом МОН України. Луцьк : Вид-во ВНУ, 2010. 230 с. (Співавтори Кобель Г.П., Головіна Н.А.)

За активну науково-дослідну, організаційно-методичну, педагогічну роботу Леоніду Романовичу присвоєно звання Заслуженого працівника освіти України, Заслуженого професора ВНУ імені Лесі Українки, відмінника освіти України. Він нагороджений медалями: «А.С. Макаренка», «60 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», «Ветеран праці», «М.К. Янгеля». Нагороджений грамотами: Грамота Президії Верховної Ради Української РСР, Грамоти МОН України та АПН України, Почесні грамоти Волинської обласної держадміністрації, Волинської обласної ради, Луцької міської ради, Почесні грамоти ВНУ імені Лесі Українки. До 80-річчя з дня народження Леонід Романович нагороджений Золотою медаллю Лесі Українки ВНУ імені Лесі Українки. Багаторічна педагогічна та організаційно-методична діяльність Леоніда Романовича здобула високу оцінку серед освітян.

Леонід Романович – людина багатогранна, залюблена у роботу, природу й поезію, його мудрість, відповідальність, життєвий досвід, вміння поступати на користь справі, були питомим джерелом для багатьох поколінь студентів, учителів та колег. І так сталося, що більше половини нашого життя пройшло під його керівництвом. Саме завдяки Леоніду Романовичу реалізувалося професійне зростання частини працівників кафедри. Для нас Він був не просто керівником, а мудрим порадиником, другим батьком. З великою радістю він пригощав нас персиками, які йому вдалося виростити. Леонід Романович дуже любив активний відпочинок на природі: був азартним рибалкою та грибником.

Доброзичливим і дуже вимогливим, було його ставлення до нас – колишніх учнів. Він був людиною надзвичайної точності, пунктуаль-

ності, акуратності, вимогливості до себе та до оточуючих. Сам працював на совість і вимагав цього від інших, вчив нас цьому і був прикладом для нас всіх. «Якби визначати еталон пунктуальності, то це був би 1 Калапуша!» – жартували колеги вітаючи Леоніда Романовича з ювілеєм.

Будь-яку справу він робив із значним запасом міцності та надійності, і вимагав цього від нас. Це проявлялося і в дисертаційних дослідженнях його аспірантів, і при написанні посібників, і у будівництві дачі.

До усього Леонід Романович ставився дуже серйозно. У роботі не було та і не могло бути дрібниць. А тепер ми думаємо, що вислів: «Наше життя складається із дрібниць» - міг би бути його лозунгом. Усі «дрібниці» мали значення! Документообіг, протокол, вітальна листівка, записка – усе написано не як-небудь, а чітким і рівним почерком.

Підбір персоналу. Це окреме питання. Можна сказати навіть виховання персоналу кафедри. І, у першу чергу, своїм щоденним прикладом. На роботі він був уже за пів години до початку занять. За столом на кафедрі збирався із думками, уточнював план лекції, а демонстраційний експеримент готував взагалі мінімум за день.

До нас, молодих викладачів, приходив часто, без графіку, просто попередивши перед лекцією, лабораторним чи практичним заняттям. Після нього був детальний аналіз з плюсами та мінусами. Завідувач кафедрою міг би поставити галочку про виконану роботу. Але, ні. Зразу ж, наступного дня міг прийти знову. Після – відмічав чи була робота над помилками та знову детальний аналіз. Зрештою, ми так готувалися до занять, що було абсолютно бай-

дуже: прийде хтось перевіряти чи ні і якого рівня буде ця перевірка. Завжди були готові на всі 100%. І лише тоді до нас, як і до інших викладачів приходили тільки на запрошені відкриті заняття. Але, працювати впевнено, надійно, не для перевірки, а у першу чергу, для студентів – стало звичкою. За яку ми завжди вдячні Леоніду Романовичу.

Людина на посаді собі не належить. Вона має робити те, що має робити. І робив це він на совість.

Деякі питання на роботі ми свідомо не контролювали. Ми знали, були упевнені, що Л.Р. і проконтролює, і нагадає завчасно і перевірить зроблене. Тоді для чого самому пам'ятати?

Мабуть, немає в нашій області школи, де б не працювали його колишні студенти. І ми вдячні долі, вдячні Богові за те, що він послав такого великого Вчителя, тому що завдяки Леоніду Романовичу, завдяки тій високій планці, яку він встановив для себе, хотілося і нам тягнутися до неї і досягати успіхів. Нам пощастило багато років плідно співпрацювати з Леонідом Романовичем, відчувати його підтримку та допомогу, мати можливість користуватися порадами у різних ситуаціях. І сьогодні ми звиряємо свої дії за стандартом, який Він увів. Низький уклін йому за це!

24 березня 2011 року він завершив свій земний шлях. Вічна Вам пам'ять, Леоніде Романовичу!

«У нашого університету є багато здобутків – і на Свіязі, і проект студентського містечка, і ремонти в корпусах, і зв'язки з іншими вишами, не лише України, а й закордону. Бажаю університету, щоб у цьому аспекті все збереглося і продовжувалося». Ці слова стали останніми його побажаннями університету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головіна Н.А. Леонід Калапуша – науковець, педагог, учитель від бога. *Наш університет*. 2011. № 5(58). С. 12–13.

REFERENCES:

1. Holovina, N.A. (2011) Leonid Kalapusha – scientist, educator, teacher from God. *Nash universytet*. 5(58), 12–13 [in Ukrainian].